

**COĞRAFYA VE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ
“ÇARPIK KENTLEŞME” KAVRAMINA YÖNELİK METAFORİK ALGILARI**

Dr. Öğr. Üyesi Tuğba Cevriye ÖZKARAL¹
Doç. Dr. Recep BOZYİĞİT²

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, Coğrafya ve Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının “çarpık kentleşme” kavramına ilişkin algılarını metaforlar aracılığıyla tespit etmektir. Araştırmanın çalışma grubunu, 2019-2020 eğitim öğretim yılı bahar döneminde Necmettin Erbakan Üniversitesi’nde Coğrafya ve Sosyal Bilgiler Eğitimi anabilim dallarında 4. sınıfta öğrenim gören toplam 70 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Araştırma ile ilgili verileri toplamak amacıyla birinci kısmı öğretmen adaylarının anabilim dalı ve cinsiyet bilgilerini, ikinci kısmı “Çarpık kentleşme gibidir, çünkü” cümlesini içeren bir form kullanılmıştır. Öğretmen adaylarının geliştirdikleri metaforlar; kodlama ve ayıklama, metaforları derleme ve kategori geliştirme olmak üzere üç aşamada analiz edilmiştir. Araştırmanın bulgularına göre, çalışmaya katılan Coğrafya öğretmen adayları “çarpık kentleşme” kavramına ilişkin 18 metafor geliştirmiş ve üretilen metaforlara bağlı olarak 3 kavramsal kategori oluşturulmuştur. Sosyal Bilgiler öğretmen adayları ise 36 metafor geliştirmiş ve 7 kavramsal kategori oluşturulmuştur. Öğretmen adaylarının çarpık kentleşmeyi bir hastalık, virüs olarak görmeleri bir ortak özellik olarak tespit edilmiştir. Dikkat çeken bir diğer sonuç ise çöp metaforunun ortak olmasıdır. Araştırma sonucunda; öğretmen adaylarının çevresel farkındalıklarının olduğu ve çarpık kentleşme konusunda bilinçli oldukları, bu bağlamda da farklı metaforlar üretebildikleri saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Metafor, Çarpık Kentleşme, Coğrafya, Sosyal Bilgiler.

¹ Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, ozkaraltugba@gmail.com

² Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, fethiye.kemer@gmail.com

METAPHORIC PERCEPTIONS OF GEOGRAPHY AND SOCIAL STUDIES TEACHER CANDIDATES REGARDING THE CONCEPT OF “UNPLANNED URBANIZATION”

ABSTRACT

The aim of this study was to determine the perceptions of geography and social studies teacher candidates about the concept of “unplanned urbanization” through metaphors. The study group of the research was composed of 70 4th year students studying in the Geography and Social Studies Education Department at Necmettin Erbakan University in the spring semester of the 2019-2020 academic year. In order to collect the data related to the research, a questionnaire form was used. The first part of the questionnaire included information about the departments and gender of the teacher candidates, and the second part contained items such as “Unplanned urbanization is like ... because ...” Metaphors developed by teacher candidates were analyzed in three stages, which are coding and extraction, compiling the metaphors and category development. According to the findings of the research, geography teacher candidates who participated in the study developed 18 metaphors about the concept of “unplanned urbanization” and 3 conceptual categories were created from the metaphors produced. Social studies teacher candidates, on the other hand, developed 36 metaphors and 7 conceptual categories were created. It was determined that teacher candidates regarded unplanned urbanization as a disease and virus as a common feature. Another remarkable result was that the garbage metaphor was common. As a result of the research, it was determined that teacher candidates had environmental awareness and were conscious about unplanned urbanization, and that they could produce different metaphors in this context.

Keywords: Metaphor, Unplanned Urbanization, Geography, Social Studies.

GİRİŞ

Günümüzde çölleşme, kuraklık, hava kirliliği, su kirliliği, toprak kirliliği, küresel ısınma gibi çevre sorunlarının yanında *nüfus artışı ve mekân/konut sorunu* da öne çıkmaktadır. Sanayileşme ve sanayileşmeye bağlı olarak nüfusun artması konut ihtiyacını getirmiştir. Bazı konut politikaları nedeniyle de kentlerde yapı olarak birtakım değişimler söz konusu olmuştur. Yeni ve bozuk yerleşimler oluşmuş ve bu durum zamanla “çarpık kentleşme” olarak adlandırılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkelerde ekonomik ve sosyal kalkınmayla birlikte düzensiz ve çarpık bir kentleşme ortaya çıkmıştır. Çarpık ve düzensiz kentleşme ile birlikte havanın kirlenmesi, suyun zehirlenmesi, toprağın tahrip olması ve buna bağlı olarak da yeşil alanların ortadan kaldırılması gibi olumsuz sonuçlar doğmuştur (Aksoy ve Ergun, 2009; Seçgin, Yalvaç ve Çetin, 2010). Çarpık kentleşmenin ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel olmak üzere çeşitli etkileri bulunmaktadır.

Ekonomik etkilerde işsizlik, gelir dağılımında eşitsizlik, yetersiz sağlık bakımı ve beslenme öne çıkarken sosyo-kültürel etkilerde toplumsal bozulma, ailedeki çatışma ve aile değerlerinin kaybolması ile kentte suçun gelişimi dikkat çekmektedir. Çevresel etkilerde ise kaçak yapılaşma ve gecekondulaşma önem arz etmektedir (Özbay, 2019).

Türkiye’de iç göç, çeşitli etkenlere bağlı olarak 1950’lerden itibaren yoğun bir şekilde ortaya çıkmıştır. 1960’lardan sonra daha çok İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Adana, Mersin, Antalya gibi sanayileşen büyük şehirlere olmuştur. Önce modernleşmenin ve köy kent kaynaşmasının bir unsuru sayılabilecek bu gelişme zamanla hızlı ve kontrolsüz bir şekilde gelişme kaydetmiştir. Buna bağlı olarak da çarpık kentleşmenin bir parçası olan gecekondulaşma gibi problemler doğurmuştur (Şengün, 2018; Özkan, 2018). Hatta gecekondulaşma düzensiz ve çarpık kentleşmenin ortaya çıkardığı en önemli sorunlardan birisi olarak görülmektedir. Gecekondular, kamuya veya başkasına ait araziler üzerinde yasa dışı olarak inşa edilmiş yapılar olarak tanımlanmaktadır. Bu yapıların temel özellikleri içme suyu, ulaşım, haberleşme gibi hizmetlerden uzak ve sağlıklı koşullar içinde olmalarıdır. Ayrıca küçük ve fert sayısı açısından son derece kalabalık olmaları da öne çıkan özellikleri arasındadır (Çetin, 2012). Yasal olmayan yollarla, uygunsuz alanlarda var olan ve insan yaşamını olumsuz yönde etkileyen gecekondular kentin estetik görüntüsünü de bozan yapılar olarak karşımıza çıkmaktadırlar.

Sürdürülemez üretim ve tüketim kalıpları ve kamu kurumlarının kentleşmeyi yönetme kapasitesinin eksikliği birleşince, planlanmamış veya yetersiz yönetilen kentsel büyüme kirlilik ve çevresel bozulma nedeniyle sürdürülebilirliği olumsuz yönde etkilemektedir. Şehirlerin çevrelerindeki kırsal alanlarla kurdukları bağlantıların ekonomik, sosyal ve çevresel karşılıklı bağımlılıklarının farkında olarak güçlendirilmesi gerekmektedir (United Nations, 2019). Çatalbaş’a göre (2016) bir kentteki çarpık yapılaşmayı önlemek için öncelikle şehirdeki yöneticiler, üniversite, şehir plancıları ve sivil toplum organlarına aktif görevler düşmektedir. Ayrıca yasal düzenlemeler ile imar mevzuatına aykırı yapılaşmalar için kesin yaptırımların uygulanması gerekmektedir. Adıyaman (2008) tarafından çarpık, yetersiz ve altyapısız kentleşmenin kısa vadede çözülmesinin imkânsız olduğu ifade edilmiştir. Bununla birlikte ülkemizde bu sorunu çözüme kavuşturabilecek yeterli ve uygulanabilir bir kentleşme politikası bulunmamakta ve bir kentleşme için en önemli alanlar olarak sayılan konut, arsa, istihdam, altyapı vb. konularda kamu politikaları çok yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle göç eden kişiler bu sorunlarla karşılaştıklarında genellikle kendileri kendi olanaklarıyla çözmeye çalışmaktadırlar. Bunun sonucu olarak da gecekondulaşma ortaya çıkmaktadır.

Kentleşmenin çarpıklığı ve bozuk yapılaşma düzeni ülkemizde o kadar büyük boyutlara ulaşmıştır ki günümüz koşullarında doğal afetler neredeyse doğallığını yitirmiş rantiyenin kazanç hırısından doğan insan elinden çıkmış bir nitelik kazanmıştır (Keleş, 2018). Toprak üzerinde konut alanı gibi herhangi bir kentsel hizmet kararı alınmadan önce o alanın toprak yapısı, fiziksel, sosyal, teknik ve jeolojik tüm unsurları incelenmelidir. Ancak alınan kararlar gününbirlik çözümler içerdiğinde çarpık kentleşme gibi birçok sorunu getirmektedir.

Daha önemlisi kentsel ve yaşamsal sorunlar afetlerle birleştiğinde sosyo-ekonomik açıdan olumsuz etkiler katlanarak artış göstertmektedir (Meydan Yıldız, 2018). Bu bağlamda çarpık kentleşme ve onun getirmiş olduğu sorunlara çözüm üretmek amacıyla kentsel dönüşüm uygulamaları başlamıştır. Yılmaz'a göre (2019) insanların kitleler halinde kırsal kesimden kent merkezlerine yerleşmeye başladıklarında kentsel planlamaların yapılmamış olması çarpık kentleşme gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Çarpık kentleşme de kentlerdeki günümüz koşullarındaki kentsel planlamaların yapılmasını zorlaştırmıştır. Zaman içerisinde bu tür alanların yenilenmesine ihtiyaç duyulmasıyla da kentsel dönüşüm adı altında kentlerin yenilenme süreci başlamıştır.

Dünya nüfusunun yarısı şu anda kentsel alanlarda yaşamaktadır. Önümüzdeki 30 yıl içinde tüm dünya nüfus artışının kentsel alanlarda yoğunlaşması beklenmektedir. 2030'a kadar tüm gelişmekte olan bölgelerde kentsel alanlarda kırsal alanlardan daha fazla insan yaşayacağı da tahmin edilmektedir (Grant, 2012). İnsanlar kentlere daha iyi bir hayat beklentisiyle yerleşmektedirler. Ancak Boyraz ve Hoş'a göre (2014) şehirlerdeki çarpık yapılaşmanın en önemli sebeplerinden birisi kırsal alanlardan her geçen gün artan eğitim düzeyi düşük vasıfsız olan göç faaliyetleridir.

Kavramlara yüklenen anlamların ne olduğu sorusuna metaforlar ile yanıt bulabilmekteyiz. Aynı zamanda metaforlar eğitimden ekonomiye, sosyolojiden psikolojiye çok çeşitli alanlarda bireylerin yaklaşımlarını öğrenmek amacıyla veri toplama aracı olarak kullanılmaktadır (Seyhan, 2017). Ancak ilgili literatür incelendiğinde öğretmen adaylarının çevre ve çevre sorunlarına ilişkin metaforlarını tespit eden çalışmaların sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Arık ve Yılmaz (2017) Fen Bilimleri öğretmen adaylarının; Meral, Küçük ve Gedik (2016) Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının; Kızılay (2020) ise Sınıf Öğretmeni adaylarının çevreye ilişkin metaforlarını tespit etmişlerdir. Yapılan alan yazın incelemesi sonucunda; çevre ve çevre sorunlarına ilişkin metaforik çalışmaların sınırlı sayıda olmasının yanında öğretmen adaylarının "çarpık kentleşme" kavramına yönelik metaforik algılarını inceleyen bir çalışmanın da mevcut olmadığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda araştırmanın alan yazına önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın amacı, Coğrafya ve Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının "çarpık kentleşme" kavramına ilişkin algılarını metaforlar aracılığıyla tespit etmektir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- Coğrafya öğretmen adayları "çarpık kentleşme" kavramına ilişkin sahip oldukları algılarını hangi metaforlar ile açıklamaktadırlar?
- Coğrafya öğretmen adayları tarafından çarpık kentleşme kavramına ilişkin olarak belirtilen metaforlar ortak özellikleri açısından hangi kategoriler altında yer alabilirler?
- Sosyal Bilgiler öğretmen adayları "çarpık kentleşme" kavramına ilişkin sahip oldukları algılarını hangi metaforlar ile açıklamaktadırlar?
- Sosyal Bilgiler öğretmen adayları tarafından çarpık kentleşme kavramına ilişkin olarak belirtilen metaforlar ortak özellikleri açısından hangi kategoriler altında yer alabilirler?

1. YÖNTEM

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, temelde nitel veriye yani sözcük ve çizimler gibi sayısal olmayan verilere dayanan bir araştırma biçimi olarak tanımlanmaktadır. Temel hedef ise bulmak ve keşfetmektir. Nitel araştırmacılar dünyayı doğal haliyle, müdahale etmeden incelemektedirler (Johnson ve Christensen, 2014). Araştırmada nitel araştırma desenlerinden olgu bilim (fenomenoloji) kullanılmıştır. Fenomenolojik yaklaşımlar, insanların bazı fenomenleri nasıl tecrübe ettiklerini metodolojik, özenli ve derinlemesine bir şekilde resmedilmesini ve betimlenmesini gerektirir. Başka bir ifadeyle insanların fenomeni nasıl algıladıkları, nasıl betimledikleri, hakkında ne hissettikleri, nasıl yargıladıkları, nasıl anımsadıkları ve nasıl anlamlandırdıklarına odaklanılır (Patton, 2014).

1.1. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, 2019-2020 eğitim öğretim yılı bahar döneminde Necmettin Erbakan Üniversitesi'nde Coğrafya ve Sosyal Bilgiler Eğitimi anabilim dallarında 4. sınıfta öğrenim gören toplam 70 öğretmen adaydır. Araştırmada, nitel araştırmalarda kullanılan örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Bu örnekleme tekniğinde örneklem önceden belirlenmiş ölçütlere göre belirlenir (Patton, 2014; Karagöz, 2017). Bu bağlamda araştırmaya Coğrafya anabilim dalında “Türkiye'nin Ekonomik Coğrafyası”, Sosyal Bilgiler Eğitimi anabilim dalından ise “Türkiye Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası” dersini almış olan 4. sınıf öğrencileri katılmıştır. Çalışma grubuna ilişkin veriler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1: Çalışma Grubuna İlişkin Betimsel Veriler

Cinsiyet	Anabilim Dalı	
	Coğrafya Eğitimi	Sosyal Bilgiler
Erkek	10	5
Kız	17	38
Toplam	27	43
Genel Toplam	70	

1.2. Verilerin Toplanması

Araştırma ile ilgili verileri toplamak amacıyla birinci kısımda öğretmen adaylarının anabilim dalı ve cinsiyet bilgilerini; ikinci kısımda “Çarpık kentleşme gibidir, çünkü” cümlesini içeren bir form kullanılmıştır. Öğretmen adaylarına metaforun ne olduğu hakkında kısa bir bilgi sunulduktan sonra form verilmiş ve onlardan bu cümleleri tamamlayarak özgün düşüncelerini dile getirmeleri istenilmiştir. Ayrıca formda metafor tanımına ve iki tane metafor örneğine yer verilmiştir. Öğretmen adaylarına metafor oluşturabilmeleri için 20 dakika süre verilmiştir.

1.3. Verilerin Analizi

Öğretmen adaylarının geliştirdikleri metaforlar üç aşamada analiz edilmiştir: (1) kodlama ve ayıklama aşaması, (2) metaforları derleme aşaması, (3) kategori geliştirme aşaması (Saban, 2008). Öncelikle katılımcıların formları tek tek okunmuş, araştırma için uygun, yeterli olmayan metaforlar içeren veya boş olan formlar (n=11) elenmiştir. Bu eleme sonucu geçerli formlar anabilim dalı ve cinsiyetlerine göre kodlanarak bir sıraya konulmuştur (Ör: SBÖA1K/Sosyal Bilgiler Öğretmen adayı 1 kadın, CÖA1E/ Coğrafya Öğretmen adayı 1 erkek). Ardından metaforlar tespit edilip, alfabetik sıralamaya göre bir listesi oluşturulup, frekans ve yüzde hesaplamaları yapılmıştır. Ortak özelliklere sahip olan metaforlar kategoriler altında toplanarak tablolar halinde sunulmuştur. Ayrıca kategorileri temsil eden metaforların öğretmen adayları tarafından nasıl tanımlandığına ilişkin alıntılara yer verilmiştir.

1.4. Araştırmanın Geçerlik ve Güvenirliği

Nitel araştırmada araştırmacının sonuçlara nasıl ulaştığını açıklaması, toplanan verilerin ayrıntılı bir şekilde rapor edilmesi, geçerliliğin ve güvenilirliğin ölçütleri arasındadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). *Geçerliliğin sağlanması aşamasında* veri analiz süreci ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Ayrıca katılımcıların ifadeleri doğrudan alıntı yapılarak okuyucuya sunulmuştur. Doğrudan alıntı yapılan bu ifadelerin son kısmına katılımcı kodlamaları da eklenmiştir. Başka bir deyişle ifadenin hangi özelliklere sahip bir katılımcıya ait olduğunu gösteren kodlara yer verilmiştir.

Katılımcılardan elde edilen geçerli metaforların bir listesi ile kategori adlarının yer aldığı ikinci bir liste hazırlanmıştır. Bu listeler Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı'nda görevli bir uzmana verilmiştir. Uzmandan, verilen ilk listede yer alan metaforların tamamını, ikinci listede yer alan kategori listesine yerleştirmesi istenmiştir. Sonraki süreçte araştırmacının oluşturduğu kategorilerle uzmanın yapmış olduğu eşleştirmeler karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma sayesinde görüş birliği ile görüş ayrılıkları belirlenmiş ve araştırmanın güvenilirliği hesaplanmıştır. Bu hesaplama için; Miles ve Huberman'ın formülü [Güvenirlik: Görüş birliği / (Görüş birliği + Görüş ayrılığı) x 100] kullanılmıştır. Çarpık kentleşme metaforu için güvenilirlik $(52 / (52+2) \times 100 =)$ % 96 oranıyla sağlanmıştır. Nitel araştırmalarda, uzman ve araştırmacı değerlendirmeleri arasındaki uyumun %90 ve üzeri olduğu durumlarda arzu edilen düzeyde bir güvenilirlik sağlanmış olmaktadır (Saban, 2008).

2. BULGULAR

Bu bölümde, araştırmanın amacı doğrultusunda uygulanan formlardan elde edilen verilerin analizine ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Araştırmanın amacı doğrultusunda Coğrafya ve Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının “çarpık kentleşme” kavramına yönelik geliştirdikleri metaforlar ve bu metaforların ortak özellikleri tespit edilmiştir. Metaforlar ve kategoriler tablolar halinde sunulmuştur.

Tablo 2: Coğrafya Öğretmen Adaylarının “Çarpık Kentleşme” Kavramına Yönelik Ürettikleri Metaforlar

Metafor Sırası	Metaforun Adı	Frekans (f)	Yüzde (%)
1	Çöp	2	7,40
2	Dağınık bir dolap	1	3,70
3	Dağınık bir oda	2	7,40
4	Ders planı yapmayan öğretmen	1	3,70
5	Düzensiz bir ordu	1	3,70
6	Enkaz	1	3,70
7	Kanser	2	7,40
8	Kangren	1	3,70
9	Parazit	1	3,70
10	Plan ve program yapmayan öğrenci	1	3,70
11	Puzzle	1	3,70
12	Örümcek ağı	1	3,70
13	Salgın hastalıklar	4	14,81
14	Sanatsız toplum	1	3,70
15	Sorunlar sarmalı	1	3,70
16	Tümör	1	3,70
17	Virüs	4	14,81
18	Yapışkanı sökülmeyen reklam afişi	1	3,70
Toplam		27	100

Tablo 2’de görüldüğü üzere coğrafya öğretmen adayları *çarpık kentleşme* kavramına yönelik 18 adet metafor geliştirmiştir. Öğretmen adayları tarafından geliştirilen metaforların yarısından fazlası (13) yalnızca birer öğretmen adayı tarafından belirtilmiştir. Geriye kalan 5 metafor 2 ile 4 öğretmen adayı arasında temsil edilmiştir. *Çarpık kentleşme* kavramına yönelik metaforların frekans dağılımı incelendiğinde en çok oluşturulan metaforların başında “*salgın hastalıklar*” (f:4) ve “*virüs*” (f:4) gelmektedir.

Tablo 3: Coğrafya Öğretmen Adaylarının “Çarpık Kentleşme” Kavramına Yönelik Ürettikleri Metaforların Kategorilere Göre Dağılımı

Kategoriler	Metaforlar	Frekans (f)	Yüzde (%)
1- Hastalık	Kanser, kangren, parazit, salgın hastalıklar, tümör, virüs	13	48,14
2- Dağınıklık ve düzensizlik	Çöp, dağınık bir dolap, dağınık bir oda, ders planı yapmayan öğretmen, düzensiz bir ordu, enkaz, plan ve program yapmayan öğrenci, örümcek	10	37,03
3- Karmaşıklık	Puzzle, sorunlar sarmalı	2	7,40
Belli bir kategoride olmayanlar	Sanatsız toplum, yapışkanı sökülmeyen reklam afişi	2	7,40
	Toplam	27	100

Tablo 3’te görüldüğü üzere metaforlar *hastalık*, *dağınıklık* ve *düzensizlik*, *karmaşıklık* olmak üzere 3 kavramsal kategoride ele alınmıştır. Kategoriler oluşturulurken metaforlar kadar gerekçeleri de dikkate alınmıştır. En fazla metafor tekrarının 13 tekrar ile “hastalık” kategorisinde olduğu görülmektedir. Bazı metaforlar ise belli bir kategoride yer almamışlardır. Aşağıda bu kategorilerde yer alan bazı Coğrafya öğretmen adayları ifadelerine yer verilmiştir:

Kategori 1: Hastalık

“Çarpık kentleşme **kanser** gibidir. Çünkü kanser hücresi nasıl ki basit bir problem gibi başlayarak zamanla en hayati yerlere bile yayılarak dengeyi bozuyorsa çarpık kentleşme de basit gibi algılanır fakat zamanla önlem alınmazsa tüm şehrin dengesini bozabilir” (CÖA1K)

“Çarpık kentleşme **kangren** gibidir. Çünkü küçük bir sorun gibi kentin bir bölgesinden başlar ve önlem alınmazsa tüm şehri içine alır. Düzenini bozar.” (CÖA5K)

“Çarpık kentleşme **parazit** gibidir. Çünkü bir bölgeyi ve vücudu birbirine benzetecek olursak eğer vücutta kendisine fazla gelen veya eksik bulunan mineral ve bakteriler gibi bölgede de eksik çalışmalar, yetersiz bilinçlendirme gibi faktörler zamanla bölgeye parazit yani çarpık kentleşmeye yol açacağını gözlemleyebiliriz. Nitekim ilerleyen zamanlarda vücutta üreme yolu ile artan parazitler gibi çarpık kentleşme de birçok soruna öncü olacaktır. Yani yeni problemleri doğuracaktır. Tıpkı bir parazit gibi.”(CÖA7E)

“Çarpık kentleşme **salgın hastalık** gibidir. Çünkü nasıl bir salgın hastalık insan vücudunu sarar ve kötü duruma düşürür, çarpık kentleşme de denetim gücü olmadan plansız bir şekilde şehrin etrafını sarar ve kötü bir görünüm kazandırır .” (CÖA8E)

“Çarpık kentleşme **tümör** gibidir. Çünkü ikisi de bulunduğu bölgenin düzenini değiştirir.” (CÖA8K)

“Çarpık kentleşme **virüs** gibidir. Çünkü ciddiye alınmayıp önlemlerde geç kalınırsa büyük miktarda yayılmalara, ekonomik sıkıntılara ve daha birçok olumsuzluklara neden olabilir.” (CÖA9E)

Kategori 2: Dağınıklık ve Düzensizlik

“Çarpık kentleşme **çöp** gibidir. Çünkü çöp yığnında nerede neyin olduğu tam belli değildir. İçinden her şey çıkabilir.” (CÖA12K)

“Çarpık kentleşme **dağınık bir oda** gibidir. Çünkü dağınık bir odada her şey gelişigüzel bir yerdedir. Çarpık kentler de rastgele boş bir alana yapılmış gecekondulardan oluşur.” (CÖA1E)

“Çarpık kentleşme **örümcek** gibidir. Çünkü çarpık kentleşmede örümcek gibi düzensizlik vardır. Ortada çok katlı binalar, kenarlarda tek katlı gecekondular plansız bir şekilde dağılırlar.” (CÖA13K)

Kategori 3: Karmaşıklık

“Çarpık kentleşme **sorunlar sarmalı** gibidir. Çünkü kaçak yapılaşma, bakımsız cadde ve sokaklar, alt yapı eksikliği, sağlık, eğitim hizmetlerinin yetersizliği, trafik, gürültü vb. oluşan sarmaldır.” (CÖA2K)

Belli Bir Kategoride Olmayan

“Çarpık kentleşme **yapışkanı sökülmeven reklam afişi** gibidir. Çünkü şehir içinde gerek duvarlara gerekse elektrik direklerine yapıştırılmış reklam kağıtları göze rahatsızlık verir, çevreye de çirkin bir görünüm bırakır. Çarpık kentleşme de tıpkı bu reklam afişleri gibi insanın göz zevkini bozar ve içini karartır .” (CÖA2E)

Tablo 4: Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının “Çarpık Kentleşme” Kavramına Yönelik Ürettikleri Metaforlar

Metafor Sırası	Metaforun Adı	Frekans (f)	Yüzde (%)
1	Akşam trafiği	1	2,32
2	Anarşi	1	2,32
3	Avrupa devletleri	1	2,32
4	Bisküvi paketi	1	2,32
5	Çarpım tablosu	1	2,32
6	Çöp	3	6,97
7	Çürük meyve	1	2,32
8	Dağılmış bir aile yuvası	1	2,32
9	Dağılmış bir mutfak	1	2,32
10	Dağınık bir oda	1	2,32
11	Dağınık saç	1	2,32
12	Dağınık sınıf sıraları	1	2,32
13	Derinlerdeki ormanlar	1	2,32
14	Dolaşmış kolye	1	2,32
15	Düzensiz bir otopark	1	2,32
16	Farklı düşüncelerdeki insanlar	1	2,32
17	İp yumağı	2	4,65
18	Karınca sürüsü	1	2,32
19	Kumdan kale	1	2,32
20	Küresel ısınma	1	2,32
21	KYK odaları	1	2,32
22	Labirent	1	2,32
23	Logo	1	2,32
24	Malzeme çantası	1	2,32
25	Mitingler	1	2,32
26	Ruhsuz bir insan	1	2,32
27	Örümcek ağı	1	2,32
28	Tabağa rastgele doğranan meyveler	1	2,32
29	Tel takılmaya ihtiyacı olan yamuk diş	1	2,32
Metafor Sırası	Metaforun Adı	Frekans (f)	Yüzde (%)
30	Temeli olmayan öğrenci	1	2,32
31	Toplama işlemi	1	2,32
32	Ülkemizdeki orman varlığı	1	2,32
33	Virüs	5	11,62
34	Yamuk duran tablo	1	2,32
35	Yapbozlar	1	2,32
36	Yol çalışmasıyla bozulmuş asfalt	1	2,32
Toplam		43	100

Tablo 4’te görüldüğü üzere Sosyal Bilgiler öğretmen adayları “çarpık kentleşme” kavramına yönelik 36 adet metafor geliştirmiştir. Öğretmen adayları tarafından geliştirilen metaforların çoğu (33) sadece birer öğretmen adayı tarafından belirtilmiştir. Geriye kalan 3 metafor 2 ile 5 öğretmen adayı arasında temsil edilmiştir. “Çarpık kentleşme” kavramına yönelik metaforların frekans dağılımına bakıldığında, en çok oluşturulan metaforlar “virüs” (f:5), “çöp” (f:3) ve “ip yumağı” (f:2) olmaktadır.

Tablo 5: Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının “Çarpık Kentleşme” Kavramına Yönelik Ürettikleri Metaforların Kategorilere göre Dağılımı

Kategoriler	Metaforlar	Frekans (f)	Yüzde (%)
1-Dağınıklık ve düzensizlik	Çöp, dağılmış bir aile yuvası, dağılmış bir mutfak, dağınık bir oda, dağınık saç, dağınık sınıf sıraları, düzensiz bir otopark, karınca sürüsü, KYK odaları, malzeme çantası, miting, tabağa rastgele doğranan meyveler, tel takılmaya ihtiyacı olan yamuk diş, ülkemizdeki orman varlığı, yamuk duran tablo, yol çalışmasıyla bozulmuş asfalt	18	41,86
2-Karmaşıklık	Akşam trafiği, anarşi, çarpım tablosu, dolaşmış kolye, ip yumağı, örümcek ağı, labirent, logo, yapbozlar	10	23,25
3-Hastalık	Virüs	5	11,62
4-Dayanısızlık	Bisküvi, kumdan kale	2	4,65
5-Belirsizlik	Küresel ısınma	1	2,32
6-Eksiklik	Temeli olmayan öğrenci	1	2,32
7-Yayıma	Çürük meyve	1	2,32
Belli bir kategoride olmayanlar	Avrupa devletleri, derinlerdeki ormanlar, farklı düşüncelerdeki insanlar, ruhsuz bir insan, toplama işlemi	5	11,62
Toplam		43	100

Tablo 5’te görüldüğü üzere metaforlar dağınıklık ve düzensizlik, karmaşıklık, hastalık, dayanısızlık, belirsizlik, eksiklik, yayılma olmak üzere 7 kavramsal kategoride ele alınmıştır. Kategoriler oluşturulurken metaforlar kadar gerekçeleri de dikkate alınmıştır. En fazla metafor tekrarının 18 tekrar ile “dağınıklık ve düzensizlik” kategorisinde olduğu görülmektedir. Bazı metaforlar ise herhangi bir kategoride yer almamışlardır. Aşağıda bu kategorilerde yer alan bazı sosyal bilgiler öğretmen adayı ifadelerine yer verilmiştir.

Kategori 1: Dağınıklık ve Düzensizlik

“Çarpık kentleşme çöp gibidir. Çünkü düzensiz yerleşmelerin oluşturduğu görüntü ve düzensizlik birikmiş, ortalığa saçılmış ve dağılmış çöp görüntüsünü anımsatmaktadır.” (SBÖA4K)

“Çarpık kentleşme **dağınık bir oda** gibidir. Çünkü ihtiyacın olduğunda odanda aradığın bir şeyi bulmakta zorlanırsın ve seni uğraştırır. Çarpık kentleşmede de acil durumlarda ambulans, itfaiye gibi araçlar yapılması gerekeni yapamaz.” (SBÖA17K)

“Çarpık kentleşme **karınca sürüsü** gibidir. Çünkü evler ve diğer yapılar düzensiz bir şekilde hizalanmıştır. Aynı karıncalar sürüsü gibi dağınık bir görünüşü vardır.” (SBÖA5E)

“Çarpık kentleşme **mitingler** gibidir. Çünkü mitinglerde insanlar arasında belli bir düzen yoktur. Tıpkı evler arasında olmadığı gibi..” (SBÖA15K)

Kategori 2: Karmaşıklık

“Çarpık kentleşme **akşam trafiği** gibidir. Çünkü her insan ulaşım ile bir yere gitmeye çalışır. Ancak bu ulaşımında bir karmaşa hâkimdir. Çarpık kentleşmede de bir yoğunluk vardır şehrin çoğu yerinde apartmanlar kuruludur ve bu apartmanlar arasında insan kendini bir karmaşa içerisinde hisseder.” (SBÖA1E)

“Çarpık kentleşme **dolaşmış kolye** gibidir. Çünkü nasıl bir kolye dolaşırsa ve açarken can sıkarsa, çarpık kentleşme olayının da çözümü can sıkıyor. Kolyeyi açarken kıracağız diye nazik davranıyoruz, insanın da yaşadığı bir yeri düzeltmeye çalışırsak nazik olmalıyız. Dolaşmış bir kolye takının güzelliğini bozar. Çarpık kentleşme de o bölgenin görsel ve sosyal açıdan düzenini bozar.” (SBÖA13K)

“Çarpık kentleşme **ip yumağı** gibidir. Çünkü ip yumağı karmakarışık ve çözülmesi zor olan bir şeydir. Çarpık kentleşme de böyledir.” (SBÖA20K)

Kategori 3: Hastalık

“Çarpık kentleşme **virüs** gibidir. Çünkü ilk başta küçük ve önemsiz gibi görünse de yerleşip çoğaldıkça daha büyük sorunlar meydana getirmektedir.” (SBÖA17K)

“Çarpık kentleşme **virüs** gibidir. Çünkü şehirlerin doğal ortamlarını bozan bu çevresel düzensizliği engellemek de virüsün yayılmasını engellemek kadar zordur. İnsanların hayatlarını kötü etkileyen virüsü de, canlıların doğal yaşam alanlarını bozan çarpık kentleşmeyi de engellemek uzun bir süre alır.” (SBÖA6E)

Kategori 4: Dayanıksızlık

“Çarpık kentleşme **kumdan kale** gibidir. Çünkü sağlam olmayan gelişigüzel her an yıkılabilen bir yapıya sahiptir. Bu binaların izin alınmadan yapılması her an devlet tarafından yıkılma durumu vardır.” (SBÖA5K)

Kategori 5: Belirsizlik

“Çarpık kentleşme **küresel ısınma** gibidir. Çünkü ne zaman, nerede, ne olacağı hiç belli olmaz. Bazen hiçbir kaos olmaz iken, bazen de yer yerinden oynar ve bir karışıklık, panikleme olur. Çarpık kentleşme de insanlara zarar verebilecek felaketlere neden olabilmektedir.” (SBÖA22K)

Kategori 6: Eksiklik

“Çarpık kentleşme **temeli olmayan öğrenci** gibidir. Çünkü temeli olmayan öğrenci ilerde yaşamında bu eksikliği telafi edemez. Daha sonraki yaşamında ne yaparsa yapsın bir tarafi eksik kalır. Çarpık kentleşmede planlama dışında gerçekleştiği için ilerde altyapı eksikliği eğitim kurumları ve hastanelerin yetersi kalmasıyla birçok sorun ortaya çıkar ve telafi edilemez.” (SBÖA24K)

Kategori 7: Yayılma

“Çarpık kentleşme **çürük meyve** gibidir. Çünkü bir meyve çürüdüğünde yanındaki düzgün olan meyveleri de çürütür. Çarpık kentleşmede tıpkı bu meyve gibidir. Düzensiz yapıların yapımında başlanması çevresinde de düzensiz yapıların varlığına yol açar. Yapılar büyüdükçe kararmaya, zamanla da kurtlanmaya başlar.” (SBÖA25K)

Belli bir kategoride olmayan

“Çarpık kentleşme **ruhsuz bir insan** gibidir. Çünkü ev dediğimiz şeyin bir anlamı, huzuru olmalı sadece taşlardan tuğlalardan oluşmamalı. Şimdiki gökdelenler, apartmanlar, siteler birer ev değil yaşam sürdürmek için durduğumuz birer taşdır .” (SBÖA36K)

SONUÇ

Bu araştırma, Coğrafya ve Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının “çarpık kentleşme” kavramına ilişkin sahip oldukları algıları metaforlar aracılığıyla tespit etmek ve bu metaforları da belli kategoriler altında toplamak amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, Coğrafya ve Sosyal Bilgiler öğretmen adayları “çarpık kentleşme” kavramına yönelik çok sayıda metafor üretmişlerdir. Çalışmaya katılan Coğrafya öğretmen adayları “çarpık kentleşme” kavramına ilişkin 18; Sosyal Bilgiler öğretmen adayları ise 36 metafor geliştirmiştir. Coğrafya öğretmen adaylarının büyük bir çoğunluğu çarpık kentleşme kavramı ile ilgili olarak; “çöp”, “dağınık bir oda”, “kanser”, “salgın hastalıklar”, “virüs” gibi metaforlar üretirken benzer bir şekilde Sosyal Bilgiler öğretmen adayları da “çöp”, “ip yumağı”, “virüs” gibi metaforlar üretmişlerdir. Bu durum Coğrafya ve Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının “çarpık kentleşme” kavramını sadece tek bir metaforla değil çok sayıda metaforla ifade ettiğini göstermektedir.

Çöp metaforunun ortak olması dikkat çeken bir sonuçtur. Sanayileşme ve beraberinde hızlı kentleşme ile birlikte çöp miktarı giderek artmaya başlamış, türleri ve tehlikeliliği de artış göstermiştir. Çevre ve insan sağlığını giderek tehdit etmeye başlayan çöp yığınları ya da dağları karşısında çözüm arayışları başlamıştır. Yerel yönetimler konuyu gündemine almıştır. Çöp atılıp, terk edildiği için insan ve çevre sağlığı açısından mutlaka toplanması, depolanması ve bertaraf edilmesi gerekmektedir (Kılınç, 204). Benzer bir şekilde planlanmamış veya yetersiz yönetilen kentsel büyüme de kirlilik ve çevresel bozulmaya neden olmakta, insan sağlığına zarar vermektedir. Bu bağlamda çözüm arayışları da söz konusu olmaktadır. Çöp ve çarpık kentleşmenin bir diğer ortak yanıysa estetsiz bir görünüme sahip olmalarıdır. Bu noktada öğretmen adayları tarafından çöp metaforunun üretilmiş olması bizlere onların farkındalıkları konusunda bir gösterge olabilmektedir. Bir diğer ortak metafor ise virüstür. Virüs, biyoloji alanında yer alan önemli kavramlardan biri olmasına rağmen, sağlık, tarım, çevre gibi pek çok farklı alanda sık sık karşımıza çıkan bir kavramdır (Kurt ve Ekici, 2013). Araştırmanın veri toplama sürecinde yeni korona virüs (COVID-19) hastalığının, Çin’in Vuhan Eyaleti’nde görülmüş olması ve ülkemizde de görüleceğine dair endişelerin yaşanması öğretmen adaylarının çarpık kentleşme ile virüsler arasında bir bağ kurmalarına neden olmuştur diyebiliriz. Öğretmen adaylarının hem virüs hem de çarpık kentleşme konusunda düşünceleri şöyledir: Önlem alınmadığı takdirde hızla yayılırlar ve olumsuz sonuçların ortaya çıkması muhtemeldir.

Bu çalışmada Coğrafya öğretmen adaylarının “çarpık kentleşme” kavramına yönelik sahip oldukları metaforlar *hastalık*, *dağınıklık* ve *düzensizlik*, *karmaşıklık* olmak üzere 3 kavramsal kategoride toplanmıştır. Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının “çarpık kentleşme” kavramına yönelik sahip oldukları metaforlar ise *dağınıklık* ve *düzensizlik*, *karmaşıklık*, *hastalık*, *dayanısızlık*, *belirsizlik*, *eksiklik*, *yayılma* olmak üzere toplam 7 kavramsal kategoride toplanmıştır. Kavramsal kategorilerde *hastalık*, *dağınıklık* ve *düzensizlik*, *karmaşıklık* kategorilerinin ortak olduğu saptanmıştır.

Öğretmen adaylarının çarpık kentleşmeyi bir hastalık olarak görmeleri bir ortak özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde çarpık kentleşme, kentlerin hiçbir estetik kaygı taşımadan, daha çok merkezden dışa doğru, plansız programsız bir şekilde ve hatta *bir ur gibi büyümesi* olarak görüldüğü için öğretmen adaylarının hastalık, kanser gibi metaforlar üretmeleri çarpık kentleşme konusunda bilinçli olduklarının bir işareti olarak görülebilir. Kanserin gelişim sürecinde tümör hücreleri birçok fenotipik özellik kazanmaktadır. Bu değişimler, tümör hücrelerinin hızlı ve sınırsız çoğalmalarına ve çevre dokuya yayılmalarına neden olmaktadır (Doğan ve Güç, 2004). Tıpkı tümör hücreleri gibi kentleşmenin çarpıklığı ve bozuk yapılaşma düzeni de hızlı bir şekilde gelişim göstermekte ve çevreye yayılmaktadır.

Bu araştırmayla, Coğrafya ve Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının “çarpık kentleşme” kavramına ilişkin algıları metaforlar aracılığıyla tespit edilmiştir. Gelecek araştırmalar, öğretmen adaylarının çarpık kentleşme dışında diğer çevre sorunlarına ilişkin algılarını metaforlar, kelime ilişkilendirme testleri ile saptayabilirler. Ayrıca öğretmen adaylarının çarpık kentleşme konusuna ilişkin tutumlarını tespit etmek amacıyla ölçekler geliştirilebilir. Bu konuda çok sayıda nitel ve nicel araştırmalara ihtiyaç olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Adıyaman, K. (2008). Kentleşme Sürecinde Türkiye ve Kent Kimliği (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Arık, S. & Yılmaz, M. (2017). Fen Bilimleri Öğretmen Adaylarının Çevre Sorunlarına Yönelik Tutumları ve Çevre Kirliliğine Yönelik Metaforik Algıları. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 25(3), 1147-1164.
- Aksoy, Y. & Ergun, N. (2009). Kentleşme ve Yeşil Alan Sorunu Üzerine Bir Araştırma İstanbul Kenti Bakırköy İlçesi Örneği. *TÜBAV Bilim*, 2(4), 426-438.
- Boyraz, Z. & Hoş, B.Y. (2014). Türkiye'de Kentsel Dönüşüm Uygulamaları. *Journal of World of Turks*, 6(3), 45-63.
- Çatalbaş, F. (2016). Yozgat Şehir Merkezinin Başlıca Kentleşme Sorunları ve Çözüm Önerileri. *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 32(1), 38-47.
- Çetin, S. (2012). Kalkınmada Kentleşme ve Konut Politikalarının Önemi. *Hukuk Ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 293-304.
- Doğan, A. L. & Güç, D.(2004). Sinyal iletimi mekanizmaları ve kanser. *Hacettepe Tıp Dergisi*, 35, 34-42.

- Grant, U. (2012). Urbanization and the Employment Opportunities of Youth in Developing Countries. Background paper prepared for the Education for All Global Monitoring Report 2012. 2012/ED/EFA/MRT/PI/25. Youth and skills: Putting education to work
- Johnson, B. ve Christensen, L. (2014). *Educational Research Quantitative, Qualitative, and Mixed Approaches* (4th Edition), (Çev. Ed. S. B. Demir). Ankara: Eğiten Kitap.
- Karagöz, Y. (2017). *SPSS ve Amos Uygulamalı Nitel-Nicel-Karma Bilimsel Araştırma Yöntemleri ve Yayın Etiği*. Ankara: Nobel.
- Keleş, R. (2018). Kentsel Politikalar ve Afet Yönetimi İlişkisi. Hayriye Şengün, Seçil Gül Meydan Yıldız, Binali Tercan (Ed.), *Türkiye'nin Afet Yönetimi Sosyal Siyasal ve Yönetim Boyutuyla* (s. 3- 20). Ankara: Palme.
- Kılınç, İ. (2014). Çöp, Geri Dönüşüm ve Hukuk. *Ankara Barosu Dergisi*, 2, 465-476.
- Kızılay, E. (2020). Sınıf Öğretmeni Adaylarının Çevre Sorunlarına Yönelik Metaforik Algılarının İncelenmesi. *AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 8(21), 230 – 240.
- Kurt, H. & Ekici, G. (2013). Virüs Nedir? Biyoloji Öğretmen Adaylarının Virüs Konusundaki Bilişsel
- Yapıları. *International Online Journal of Educational Sciences*, 5(3), 736-756.
- Meral, E., Küçük, B. & Gedik, F. (2016). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Çevre Kavramına İlişkin Metaforik Algıları, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(1), 65-78.
- Meydan Yıldız, S.Ç. (2018). Afete Duyarlı Kent Planlaması. Hayriye Şengün, Seçil Gül Meydan Yıldız, Binali Tercan (Ed.), *Türkiye'nin Afet Yönetimi Sosyal Siyasal ve Yönetim Boyutuyla* (s. 111-132). Ankara: Palme.
- Özbay, E.G. (2019). Çocuk Hakları Perspektifinden Hızlı ve Çarpık Kentleşmenin Sonuçlarının Çocuk Üzerine Etkilerinin Değerlendirilmesi. *Çocuk ve Medeniyet*, 2, 173-193.
- Özkan, Ö.T. (2018). Türkiye'de İç Göç Olgusunun Kentleşme Sürecine Etkisi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. Mesut Bütün, Selçuk Beşir Demir (Ed). Ankara: Pegem Akademi.
- Saban, A. (2008). Okula ilişkin Metaforlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 55, 459-496.

Seçgin, F., Yalvaç, G. & Çetin, T. (2010). İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinin Karikatürler Aracılığıyla Çevre Sorunlarına İlişkin Algıları. International Conference on New Trends in Education and Their Implications, 11-13 November 2010, Antalya-Turkey.

Seyhan, O. (2017). Metaforların Türleri, Özellikleri ve İşlevleri. Bahadır Kılcan (Ed.), *Metaforlar & Eğitimde Metaforik Çalışmalar İçin Bir Uygulama Rehberi* (s.37-49). Ankara: Pegem Akademi.

Şengün, H. (2018). Afet Yönetiminin Kurumsal Yapısı ve Afet hukuku. Hayriye Şengün, Seçil Gül Meydan Yıldız, Binali Tercan (Ed.), *Türkiye'nin Afet Yönetimi Sosyal Siyasal ve Yönetim Boyutuyla* (s. 133- 160). Ankara: Palme.

United Nations (2019). *World Urbanization Prospects The 2018 Revision*. New York.

Yılmaz, V. (2019). Türkiye'de Kentsel Dönüşüm Sürecinin Yansımaları ve Kentleşme. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(7), 119-133.